

ПОХОД ЗАПАДА ПОД ЛУПОМ ХРОНИЧАРА ИСТОКА

Вера Звонарек Јовановић

Амин Малуф: *Крсташки ратови у очима Арапа*, „Лагуна“, Београд, 2006

Иако је прошло четири године од објављивања романа *Крсташки ратови у очима Арапа*¹ (француског писца либанског порекла) Амина Малуфа² на српском језику, та интересантна и провокативна књига, још и данас, високо котира код читалачке публике, плени документарношћу и лежерним приповедањем, те поставља „дежурне“ теме и оне из далеке прошлости у нове вредносне оријентире.

Шта је то што ову књигу издваја од других књига са сличном тематиком односно који су разлози да је представљамо широј читалачкој јавности?

Може се рећи да је то посебна књига, посебна стога што представља другачије виђење историјских догађаја који су се догодили пре више од седам векова. Ти догађаји су приказани онако како су их видели и доживели арапски хроничари и летописци тога доба. Поред тога што доноси другачије прилажење

¹ Наслов оригинала, Amin Maalouf: *LES CROISADES VUES PAR LES ARABES*, Copyright 1983 by Editions JC Lattès; Translation Copyright 2006, за српско издање „Лагуна“. Превела с француског језика Весна Цакелјић.

² Амин Малуф (фр. Amin Maalouf, арап. فولع نيم) рођен је 25. фебруара 1949. године у Бејруту, Либан. Студирао је социологију на Француском универзитету у Бејруту. Радио је као директор бејрутског дневника *Al-Nahar* до почетка грађанског рата 1975, када је отишао у Париз. Живи и ради у Паризу. Пише на француском језику, а његова дела (*Леон Африканац*, *Таниосова стена*, *Самаркад*, *Левантски ђердан*, *Вртови светлости*, *Балдасарово путовање* и *Убилачки идентитети*) преведена су на многе језике укључујући и српски језик.

догађајима она представља освежење и провокативно узбуђење читаоцу у досезању нових хоризоната у односу на досадашње уџбеничке информације о крсташима.

Малуф је књигу написао на основу двогодишњег истраживачког рада и доступних примарних, секундарних и терцијарних извора. Ти извори су: *прво*, дела арапских историчара и хроничара који су оставили сведочанства о франачким најездама. Малуф је транспарентно приказао изворна дела на која се ослањао, као и податке који су му били доступни у постојећим француским преводима³; *друго*, то су дела која обрађују арапску и муслиманску средњовековну историју у њеним односима са Западом⁴ и *треће*, то су дела која се односе на историјске приче о крсташким походима како би арапска сведочанства, природно фрагментарна, била сабрана у континуирану причу која обухвата два бурна века.⁵

Представљање књиге о крсташким ратовима допринеће како бољем разумевању тих односа у прошлости тако и проширивању и продубљивању знања о том „другом виђењу“ и свеобухватнијем разумевању поступака актуелних лидера како на Истоку тако и на Западу о свевременим темама у нашој стварности.

Зашто нам је потребно константно преиспитивање и објашњавање историје? Колики је значај прошлости (давно прошлих догађаја или скоро прошлих) за сагледавање исправности наших сврха планираних за будућност? Шта данас може да се научи из историјске истине о томе како су се витезови Запада и ратници Истока борили за „своје свете циљеве и интересе“? Како таква сазнања могу да помогну сваком човеку да постане бољи и срећнији?

Аутор, као приповедач и главни актер свих догађања, на свој особен начин, са источњачким шармом за приповедање, ненаметљиво открива и различава догађаје (под лупом арапских летописаца и хроничара) од 1096. до 1291. године.

³ Gabrieli, F.: *Chroniques arabes des croisades (Арапске хронике о крсташким походима)*, Sindbad, Pariz, 1997.

⁴ То су: Asthor, E.: *A social and economic history of the near east in the middle ages (Социјална и економска историја блиског истока у средњем веку)*, Collins, London 1976; Cahen, C.: *Les Peuples musulmans dans l'histoire médiévale (Муслимански народи у историји средњег века)*, Institut français de Damask, 1997; Hodgson, M.: *The Venture of islam (Пустоловина ислама)*, University of Chicago, 1974; Palm, R.: *Les Etendards du Prophète (Пророкови барјаци)*, J. C. Lattès, Pariz, 1981; Saunders, J. J.: *A history of medieval islam (Историја средњовековног ислама)*, RKP, London, 1965; Sauvaget, J.: *Introduction à l'histoire de l'Orient musulman (Увод у историју муслиманског Оријента)*, Adrien-maisonneuve, Pariz, 1961; Schacht, J.: *The legacy of islam (Баштина ислама)*, Oxford university, 1974; Sivan, E.: *L'Islam et la croisade (Ислам и крсташки походи)*, Adrien-Maisonneuve, Pariz, 1968; Montgomery H. Watt: *L'Influence de l'islam sur l'Europe médiévale (Утицај ислама на средњовековну Европу)*, Geuthner, Pariz, 1974.

⁵ Grousset, R.: *Histoire des croisades et du royaume franc de Jérusalem (Историја крсташких похода и франачког краљевства у Јерусалиму)*, Plon, Pariz, 1934–1936; Runciman, S.: *A history of the crusade (Историја крсташких похода)*, Cambridge university, 1951–1954.

Шта је то узнемиравајуће у делу Амина Малуфа? Шта то тера читаоца да књигу прочита у једном даху? Зашто нас књига не оставља равнодушнима? Зашто на догађаје пре седам векова не гледамо бајковито – као на епизоду из прошлости? Да ли мотив крсташа да крену на Левант треба тражити у импресивном говору папе Урбана II у Клермонту (1095), „Бог тако жели“? Да ли у еху тог његовог говора и ми данас живимо? Да ли су крсташки ратови представљали нови изазов Запада или прерасподелу економске моћи између Истока и Запада? Зашто се епицентар писања светске историје са Истока, средишта најнапреднијих цивилизацијских вредности, померио у Западну Европу? У којој мери ти догађаји одражавају садашњи актуелни тренутак? Много питања и дилема, а ниједан одговор се не нуди, али много одговора навире. Можда су у томе чари Малуфовог приповедања!

Књига има шест делова и унутар сваког дела неколико поглавља: „Најезда (1096–1100)“, „Долазе Франђи, Проклети ковач оклопа и Људоджери из Маре; „Окупација (1100–1128)“, „Две хиљаде дана Триполија, Бунтовник с турбаном; „Противударац (1128–1146)“, „Дамаске завере и Емир код варвара; „Победа (1146–1187)“, „Свети краљ Нурудин, Јуришање ка Нилу, Саладинове сузе; „Одгода (1187–1244)“, „Немогући сусрет и Праведни и савршени; „Истеривање (1244–1291)“, „Монголски бич и Дај Боже да им више никада стопа не крочи овамо. Поред тога, роман чине: „Уводна реч“, „Пролог“, „Епилог“, „Белешке и извори“, „Хронологија“ и „Индекс појмова“. Књига има 335 страница, а штампу и повез урадио је Марго-арт из Београда у тиражу од 1.500 примерака.

Од прве странице до последње садржај је интригантан, препун обрта и неочекиваних ситуација и догађаја. Наведени догађаји као да су се урезали у генетски код арапског народа и стално догоревају и мутирају у нове облике.

У уводној речи аутор говори о методичком аспекту којим се руководио при писању романа и о самој његовој методологији. У вези с тим, многобројне белешке – прикупљене по поглављима налазе се на крају књиге и оне ће користити читаоцима који желе да сазнају нешто више о тим догађајима. Ипак, те белешке нису неопходне да би се разумела суштина дела.

Аутор читаоце уводи у драмску радњу информацијом да су се Франђи „дочепали“ светог града после четрдесетодневне опсаде, 15. јула 1099. године (Франђи – то је реч којом се још и данас у народном говору називају Французи. Хроничари их означавају различитим називима, у зависности од регије, аутора и периода – Фаранђ, Фаранђат, Ифранђ, Ифранђа).

Поред тачних датума похода, њихових актера и злодела која су учињена, дело је упечатљиво и по документарности спољашњих и унутрашњих црта главних личности тога доба, описа пејзажа и предела којима су били опчињени крсташа (масленици, дрвореди рогача, поља шећерне трске, воћњаци, лука – трговачки и културни центар).

На основу сведочења летописаца аутор нас уводи у интересантан и креативан свет који је доминирао на свим подручјима људског стваралаштва. Свет који је био интелектуално и стваралачки богат, па се и слепи песник, слободни мислилац тога времена, усудио да удари на обичаје, не штедећи ни забрањене теме:

*Земљани се деле на две врсте,
На оне што имају мозга, али не и вере,
И оне што имају вере, али не и мозга.
Судбина нас разара као да смо од стакла,
А наше крхотине више никад поново не срасту.*

Без обзира на то што су ови стихови давно написани, они и у нашем времену одражавају суштину и смисао човековог трајања.

Читаоци ће сазнати да је почетком 9. века Багдад имао хиљаду школованих лекара, велику бесплатну болницу, редовну поштанску службу, папирницу више банака од којих су неке банке биле и у Кини. Да ли је урбанистички осмишљен град са водоводом, чесмама и канализацијом франачке вође до те мере импресионирао заједно са лепотама и богатством Оријента да нису бирали начине како да се домогну тих лепота и тог богатства?

Ненаметљивост у приповедању спречава читаоца да се лако идентификује са освајачима и да их можда и потајно подржава у њиховим злоделима. „У само седамнаест месеци, Триполи, Бејрут, и Саида, три града која спадају међу најчувеније у арапском свету, беху освојени и опустошени, њихово становништво је покљано или прогнано, њихови емири, кадије, људи закона побијени или приморани на изгнанство, њихове џамије оскрнављене“. У вези с тим, код „муслиманских вођа без сумње не постоји воља за отпором. Али међу житељима најугроженијих градова, свети рат што га без предаха воде тринаест последњих година ратници-ходочасници са Запада почиње да даје учинак: *михад*, који већ одавно представља само крилатицу што краси званичне говоре, доживљава препород.“

Може ли неко да пробуди „успаваног џина“ у којег се претворио арапски свет? Малуф веома верно осликава арапски свет тога доба: жељу за влашћу, издајствима и недостатком свести о верском и националном идентитету, који је настајао и развијао се дуги низ година пораза и понижења. Та колективна свест обичног човека и данас памти Запад по људождерству, силовањима, пљачкама и сасвим је разумљив страх од Запада који, као и сваки страх, лако прераста у ирационалну мржњу. Зашто је Хасан ал Сабах „човек широке културе, истанчаног осећаја за поезију“ 1090. године основао најстрашнију секту свих времена?

У делу Амина Малуфа проговара жртва и отворено, без улепшавања, показује своје ране. Оне су физичке и психичке, а нанете су им само зато што су другачије вере, што су припадници другог народа. Малуф не осуђује, он транспарентно без улепшавања говори о једној и о другој страни и тражи разумевање.

Који је стварни циљ крсташких похода? Да ли је то борба против надирућег ислама (као највеће религије у то доба) или пробијање праваца за будуће токове робе и капитала? Можда је узрок крсташких похода пагански осећај „неподношљивости“ другога, уз то још и супериорнијег, те неодољива чежња за туђим материјалним добрима? Можда је проглашење тих похода „светим и Богу угодним“ допринело духовној уверљивости у победу? У делу нема наглашене реторике, али летописци покушавају да укажу на основне узроке, односно мотиве и последице тог јединственог безумља.

Интересантна су размишљања о Франђима: „Ти људи немају у себи ни љубоморе ни осећања части, а имају толико храбрости!“

Да ли су крсташи походе градили на предрасудама, погрешној слици о себи и другима? Чињеница јесте да после тих догађања ништа између Истока и Запада више никада неће бити исто. Баш због тога то указивање на крсташке ратове онако како их је видео арапски свет даје књижи посебност, актуелност и препознатљивост.

Можда крсташи нису успели у свом главном циљу – „освајању свете земље“, можда се сва маштања Цркве, племства, па и обичног народа нису остварила, но постављени су принципи за успон Запада. Крсташи су обогатили живот Европе на политичком, културном и економском плану, док, за разлику од њих, арапски свет није редеофинисао друштво идејама са Запада, није се отворио ка Западу, односно он је остао херметички затворен за нове идеје и нова и друга чија размишљања. Да ли је то била за арапски свет њихова најгора последица чије су жртве били они сами? Да ли патња и бол понижених људи кроз векове може да „створи“ жељу за осветом? Да ли је она „оправдан“ разлог да се „наплати“ дуг из прошлости? Да ли је период крсташких ратова био круцијални историјски тренутак у којем је Запад дефинисао себе, а ислам је постао аршин којим је Запад сам себе мерио? Да ли „дежурне“ вести или „дежурна“ политика имају и данас нешто од односа који су се догодили у та давна времена?

Да ли епопеја славних султана Нурудина, Саладина и Бајбарса, крсташка пустошења Јерусалима и Цариграда, самоубилачки атентати секте асасина, али и бројне политичке игре које су доводиле до необичних споразума и чудноватих битака (где су у обе супротстављене војске раме уз раме ратовали Арапи, Турци, Франци, Византинци) откривају у којој је мери држање Арапа према Западу, и уопште муслимана, и дан-данас под лупом догађаја за које се сматра да су окончани пре седам векова.

Малуф не пренебрегава недостатке арапског друштва и преступе њихових лидера. Он само успоставља спону са дилемама данашњег времена.

Да ли је битно да су главни јунаци борбе против Франђа били различите националности – Зенги, Нурудин, Кутуз, Бајбарс, Калаун – Турци; Ал Афдал – Јерменин; Ширкух, Саладин, Ал Адел и Ал Камел – Курди. У чему је трагедија главних јунака у борби са Франђама?!

Да ли су Арапи, иако у сопственој земљи заправо били под туђом влашћу, странци на сопственом тлу те нису ни могли да наставе и обогате свој културни развој започет у 7. веку? Да ли, у време доласка Франђа, они већ тапкају у месту, задовољавајући се оним што су остварили у прошлости? Да ли је њихова неспособност да изграде стабилне институције довела до урушавања њиховог политичког, културног и економског система?

Размена идеја између Истока и Запада подразумевала је познавање језика, као начина комуницирања. За освајача, учење језика покореног народа представљало је вештину, односно способност упознавања другог, другачијег, као и размену културних, економских и политичких решења, док је за арапски народ учење језика освајача представљало компромис односно издају.

У медицини, астрономији, хемији, географији, математици, архитектури, Франђи су црпили своја знања из арапских књига које су најпре усвојили, подржавали, а затим и надмашили. Када је реч о индустрији, Европљани су преузели, а касније и унапредили, поступке које су користили Арапи у изради папира, преради коже, текстила, дестилацији алкохола или рафинисању шећера. Они су обогатили и европску агркултуру. Док је за Европу епоха крсташких похода била зачетак политичке, економске и културне револуције – свети ратови на Оријенту водили су арапски народ у векове декаденције.

Муслимански свет, нападнут и нападан са свих страна, повлачи се у себе. Постао је бојажљив, дефанзиван, нетолерантан, иако је био толерантан вековима. Друштво које има много траума, у којем је појединац стално изложен агресиви, не може да спречи избијање осећања прогоњености и страха према различитима од себе. Арапски свет још увек види у Западу природног непријатеља, сваки непријатељски чин усмерен против њега (било да је културни, политички, војни, економски, спортски), сматра се легитимном осветом.

Поставља се питање о толеранцији и мирољубивој коезистенцији међу народима и припадницима различитих религијских уверења? Зашто је црв сумње код тих народа нагризао те вредности?

С обзиром на данашње актуелне догађаје на Блиском истоку, и у свету, може ли нешто да се научи из тих примера и извуче нека поука за будућност?

Историјски догађаји нису ни основа нити средство за предвиђање будућих догађаја (историја није предвидљива), али, сагледавање историјских догађаја различитим историјским (очима) методима и вредновање њихових последица разноврснијим вредносним инструментима, може да буде веома корисно: најпре, за обезбеђивање цивилизацијског прогреса у свим областима човековог деловања, а затим и за припремање доступних средстава и дозвољених метода којима друштво може да се супротстави новим, савременим изазовима, ризицима и претњама у разним областима (од криминалистике и безбедности до борбе против тероризма и чувања светског мира).

У овом приказу је коришћено много упита (зашто, да ли, због чега, у којој мери), с циљем да се дело не препричава, већ да се читаоцима укаже на нека смела питања која су директно назначена, као и она питања која се читају „између редова“ и која имају моћ да читаоце потакну на размишљање.

За све љубитеље писане речи који воле историју, науку, књижевност, арапски језик и арапску културу, као и оне које је одушевио и фасцинирао арапски свет, који воле историјске романи и есеје и стрпљиво траже одговоре на многа отворена питања, а у вези су с догађајима који су се догодили пре седам векова – гарантујемо интересантно и поучно штиво.